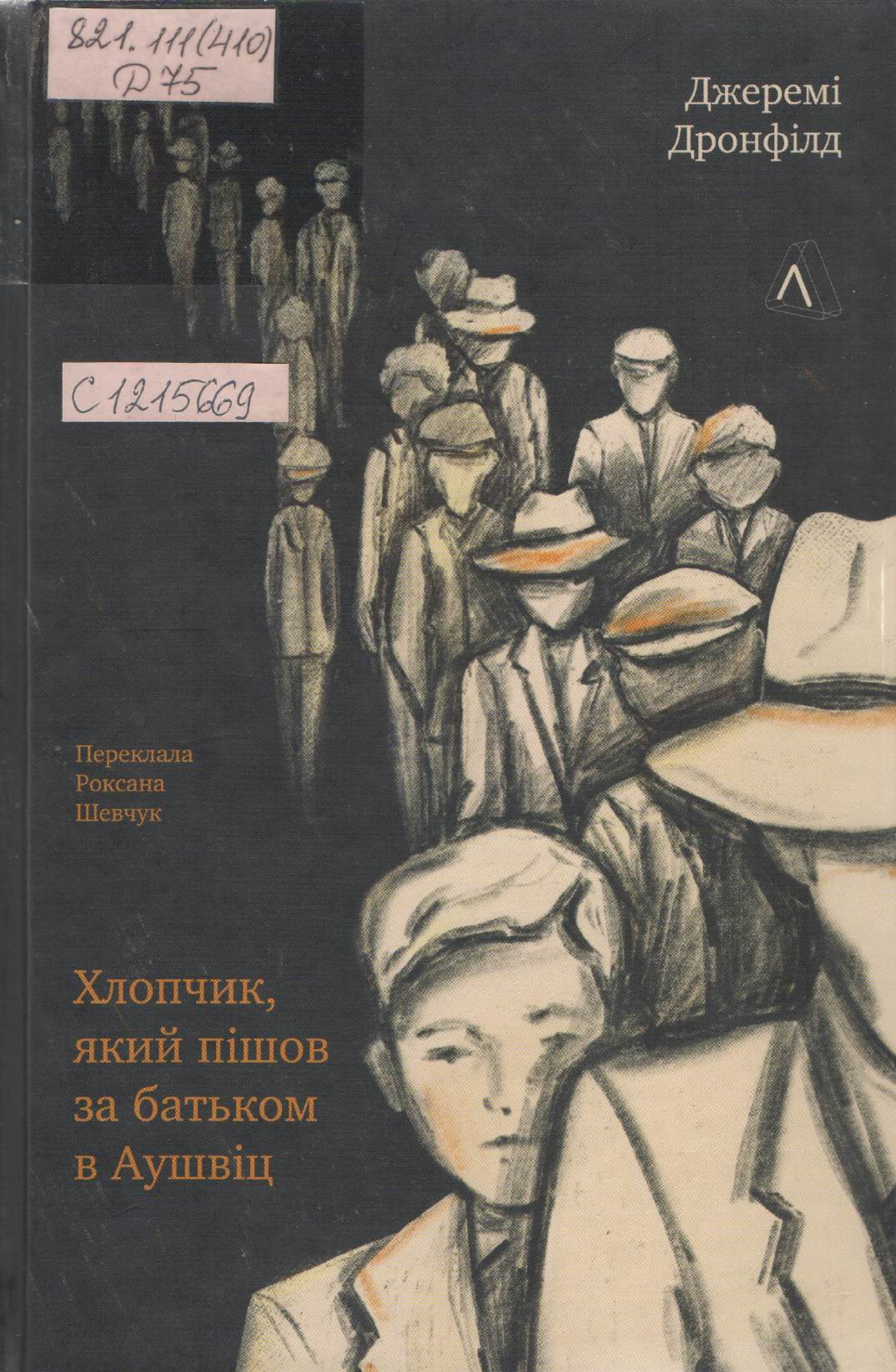
821.111(410)
Д75
С1215669

Джеремі
Дронфілд

Переклала
Роксана
Шевчук

Хлопчик, який пішов за батьком в Аушвіц

3

Кров і камінь: концентраційний табір Бухенвальд

אבא

Переконавшись, що навколо нікого немає, Густав витягнув олівець і невеличкий кишеньковий блокнот, де записав чітким, гострим почерком: «Прибув до Бухенвальда 2 жовтня 1939 року після дводенної поїздки потягом».

Минув тиждень з того моторошного арешту. Чимало всього сталося, але навіть коротенькі записи забрали б цінне місце. Густаву вдалося сховати записник, хоч і знав, що його вб'ють, якщо дізнаються про це. Невідомо, чи вдасться йому колись покинути це місце, проте хай там що станеться, щоденник буде його свідком.

Чоловік провів рукою по сторінці й продовжив: «Із Ваймарської залізничної станції ми побігли до табору...».

בן

Двері вагона заскрипіли, заллявши все світлом. Умить розніс ся пекельний хор криків, наказів і гарчання сторожових собак. Фріц моргнув та озирнувся, приголомшений шквалом почуттів[82].

Здавалося, що минула вічність, відколи Вікерл Гельмгакер зі своєю зграєю відірвали Фріца від мами. Єдине, що втішало, це думка, що коли його не випустили, то значить таткові вдалося десь безпечно сховатися.

Спочатку Фріца забрали в готель «Метрополь» — штаб-квартиру віденського гестапо. СС заарештували величезну кількість євреїв і тепер не знали, де їх розмістити. Після декількох днів у гестапівських камерах Фріца, як і тисячі інших,

перевели до футбольного стадіону неподалік Пратера. Там їх тримали під охороною в тисняві та антисанітарії майже три тижні. Урешті-решт усіх забрали до Західного вокзалу та завантажили у вагони для худоби.

Поїздка до Німеччини тягнулася дві доби. Фріц гойдався в труському потязі, пригнічений таким близьким сусідством з незнайомцями. Шістнадцятирічний хлопець, неспроможний поворухнутись у тисняві, серед натовпу тривожних, спітнілих чоловіків. Кого тут тільки не було: батько із середнього класу, бізнесмен, інтелектуал в окулярах, працівник із добрячою щетиною. Потворні, вродливі, огрядні, нажахані. Люди, що сприймали все спокійно або кипіли від обурення чи були налякані до неможливості. Одні мовчали, інші бубоніли щось або молилися, хтось безперервно торохкотів. Кожен був особистістю. З матір'ю, дружиною, дітьми, кузенами, професією, зі своїм місцем у житті Відня. Утім, для чоловіків в уніформах за межами вагона вони були худобою.

— На вихід, єврейські свині, бігом! Швидше-швидше!

І вони вийшли на сліпуче світло. Тисяча тридцять п'ять євреїв — спантеличених, емоційних, збентежених, наляканих, ошелешених — ринули з вагонів для худоби на вантажну рампу Ваймарської станції під град знущань, ударів і ричання собак[83]. Натовп місцевих збігся подивитися на приїзд транспорту. Вони стояли за охоронцями СС і глузували, викрикували образи та самовдоволено посміхалися.

Ув'язнених — багато хто був із сумками, клунками й навіть валізами — штовхали, били та змушували вишикуватися. З вантажної рампи їх погнали в тунель, тоді — знову на свіже повітря, де змусили бігти. Певний час натовп ішов за ними північною вулицею міста.

— Біжіть, єврейські свині, біжіть!

Попри судоми, Фріц змушував ноги бігти. Якщо хтось похитнувся, відвернувся, заговорив з іншим або ж навіть просто здавалося, ніби він зменшує темп, у його спину, голову, плечі прилітав удар прикладом гвинтівки.

Ці есесівці були значно гіршими, ніж ті, з якими стикався Фріц у Відні. Вони належали до *Totenkopfverbände* — підрозділу «Мертва голова». На кашкетах і комірцях у них виднілися значки з черепами та перехрещеними кістками. Їхня жорстокість була за межею людського. Це були п'яниці та садисти з кволим або збоченим розумом і спотвореними душами, наділені майже безмежною владою та дозволом вершити долі, навчені вірити, що вони солдати у війні проти внутрішнього ворога.

Фріц біг у цьому, здавалося, нескінченному пеклі насилля. Кілометр за кілометром міська вулиця перетворювалась у заміську дорогу. У в'язнів плювали та всіляко знущалися з них. Чоловіків, котрі спотикалися, ослаблені віком, утомою чи вагою свого багажу, негайно розстрілювали. Якщо хтось нахилявся зав'язати шнурки або ж падав, благаючи про воду, його без вагань убивали. Шлях піднімався довгим схилом прямо в густий ліс, де ув'язнених вивели на нову бетонну дорогу. Старожили називали її Кривавою. Багато в'язнів померли, прокладаючи цей шлях, і їхня кров змішалася з кров'ю тих, що нею прибули.

Коли Фріц біг, а його легені вже немов розривалися, хлопцю здалося, що висока струнка постать попереду когось йому дуже нагадує. Пришвидшивши темп, він порівнявся з нею. Фріц не помилився. Незважаючи ні на що, це був його татко! Захеканий, спітнілий і з маленьким пакунком запасного одягу від Тіні під рукою.

Для Густава Фріц немов з'явився нізвідки. Про емоційне возз'єднання чи навіть здивування не йшлося. Вони мовчки трималися разом і занурювались у натовп, щоб уникнути раптових ударів. Старалися не думати про поодинокі постріли та бігли далі зі стадом, угору пагорбом, глибше й глибше в ліс.

Широкий і покритий густими буковими лісами пагорб називався Еттерсберг. Століттями це було мисливське угіддя герцогів Саксен-Ваймара, а порівняно недавно стало популярним місцем для пікніків. Тут відпочивали митці й інтелектуали, що асоціювалися з такими письменниками, як Шиллер

і Гете[84]. Місто Ваймар було серцем німецької класичної культурної спадщини. Заснувавши концентраційний табір на Етерсберзі, нацистський режим наклав власний відбиток на неї.

Зрештою, після восьми кілометрів, які ув'язнені пробігли за більш ніж годину, Кривава дорога повернула на північ і вийшла у величезний відкритий простір, що розчистили в лісі. Місце всівали будівлі різних розмірів і форм. Одні завершені, інші ще будуються, багато заледве почали споруджувати. Казарми та будівлі СС — інфраструктура машини, у якій ув'язнені були одночасно й паливом, і помелом.

Бухенвальд, названий на честь мальовничого букового лісу, який зробив гору такою затишною, був більш ніж просто концентраційний табір. Це було модельне поселення СС, масштаб якого в кінцевому підсумку конкуруватиме з масштабами самого міста. Те, що сталося серед тутешніх буків, затьмарить усю германську спадщину Ваймара. Багато людей, ув'язнених у цьому таборі, називали його не Бухенвальд, а Тотенвальд — Ліс мертвих[85].

Дорогу попереду перекривали широкі низькі сторожові ворота у величезній огорожі. Вхід до самого табору. На воротах виднілися гасла. Зверху, на брусі, було написано:

RECHT ODER UNRECHT — MEIN VATERLAND

«Справедлива чи ні, це моя країна» — суть націоналізму та фашизму. На самих воротах викувано фразу:

JEDEM DAS SEINE

«Кожному своє». Також читається як *«Кожен отримає те, що заслуговує»*.

Виснажених, спітнілих, скривавлених новоприбулих загнали через ворота. Тепер їх було тисяча десять. Двадцять п'ять чоловіків, що вирушили з Відня, залишилися трупами на Кривавій дорозі[86].

Вони опинилися під тотальною охороною: величезний табір оточили огорожею з колючого дроту, по периметру якої де-не-де стояли двадцять дві сторожові вежі з купою прожекторів і кулеметів зусібіч. Триметрова огорожа до того ж була електрифікованою, крізь неї проходили смертельні 380 вольт. Зовні патрулювали вартові, а всередині була піщана смуга, що називалася «нейтральною зоною». Будь-якого в'язня, що ступав на неї, розстрілювали[87].

Відразу ж за воротями був великий парадний майдан — Аппельплац, або площа для перекличок. Попереду й уздовж однієї сторони йшли бараки, стелившись рядами вниз по схилу пагорба, з більшими двоповерховими блоками за його межами. Густава, Фріца та решту новоприбулих вишикували в ряди на площі для перекличок. Вони стояли під дулом пістолета, зніяковілі та розхристані у своїх брудних ділових костюмах і робочому одязі, светрах і сорочках, плащах, федорах та офісному взутті, шапках і чоботях, бородаті, лисі, з прилизаним волоссям, з патлатою шевелюрою. Поки новоприбулі стояли, тіла вбитих по дорозі чоловіків несли й скидали посеред них.

Перед ними постала група гарно вбраних офіцерів СС, серед яких особливо виділявся один повновидий, сутулий чоловік середнього віку. Як вони дізнаються пізніше, це був комендант табору Карл-Отто Кох.

— Що ж, єврейські свині, — сказав він, — тепер ви тут. І якщо сюди потрапили, то вам звідси вже не вибратися. Пам'ятайте це: живими ви не вирветеся.

Чоловіків внесли до табірного реєстру. Кожному в'язню дали свій номер: Фріц Кляйнман — 7290; Густав Кляйнман — 7291[88]. Багатьом віденцям, не звиклим до німецьких діалектів, було важко зрозуміти плутаний шквал наказів. Їх змушували роздягнутися догола й маршірувати до лазневого блока, де вони милися в нестерпно гарячій воді (деякі були занадто слабкими, щоб витримати це, і непритомніли). Далі йшло занурення в чан із пекучим дезінфекційним засобом[89]. Вони сиділи голяка у дворі, поки їх стригли, а тоді, під черговим градом

ударів прикладами гвинтівок і кийками, новоприбулих змусили бігти назад на площу для переклички. Там їм видали табірну форму: довгі підштаники, шкарпетки, взуття, сорочку, а також характерні синьо-смугасті штани та куртку. Нічого із цього, звісно ж, не підходило. За бажанням в'язень мав можливість купити светр і рукавички за дванадцять марок, але мало хто міг нашкребти хоч пфеніг[90]. Їхні власні пожитки та одяг забрали, включно з маленьким клунком Густава.

Лисі, в однаковій уніформі, новоприбулі перетворилися з особистостей на однорідну масу, ідентифіковану лише за кількістю. Єдиними відмінностями були хіба товстий живіт або голова, що височіла серед інших. Жорстокість прибуття шокувала людей. Вони були власністю СС, які розпоряджалися ними так, як вважали за потрібне. Кожному чоловікові видали смужку тканини з його номером, який треба було пришити на грудях до уніформи разом із символом. Порозглядавши свій, Фріц побачив зірку Давида, що складається з жовтого й червоного трикутників. У решти було те саме. Червоний трикутник означав, що їх заарештували, бо вони єврейсько-польські громадяни ворожої країни, тож перебувають під так званим «захисним запобіжним ув'язненням» («захисним» для держави, звісно ж)[91].

Тепер ув'язнених оглянув інший офіцер СС із пласким, мов зворотний бік лопати, обличчям. Це був, як вони пізніше дізнаються, заступник коменданта Ганс Гюттіг, абсолютний садист. З огидою оглядаючи їх, він похитав головою та промовив: «На голову не налазить, як цим людям донині можна було розгулювати на свободі»[92].

Новоприбулих відвели до «маленького табору» — ізольованої загорожі, оточеної подвійною смугою колючого дроту, розміщеної на західному краю площі для переклички. Замість барачних халабуд там стояли чотири здоровенні намети з чотириярусними дерев'яними койками[93].

За останні тижні понад вісім тисяч нових ув'язнених прибули до Бухенвальда, що більш ніж у двадцять разів перевищувало

звичне надходження[94]. Намети розривалися від кількості людей.

Густав і Фріц ділили койку шириною всього два метри з трьома іншими чоловіками. Матраців не було, лише дерев'яні дошки. Кожен мав ковдру, тож їм принаймні було тепло. Голодні, заледве дихаючи від тисняви, вони були так виснажені, що відразу ж поснули.

Наступного дня нових в'язнів зареєстрували в табірному гестапо — сфотографували, узяли відбитки пальців і коротко допитали. Процес забрав увесь ранок. Після обіду вони отримали свою першу теплу їжу — пів літра водянистого рагу з неочищеною картоплею та ріпою, де-не-де плавало трохи жиру й м'яса. Вечеря складалася з чверті буханки та маленького шматочка ковбаси. Хліб подавався цілими буханками. Оскільки жодних ножів не було, ділитися ним доводилося абияк, що зазвичай ставало причиною суперечок і заздрісних сварок.

Їх тримали в ізоляції вісім днів, а потім пустили на роботу. Більшість тяжко працювала в кам'яному кар'єрі неподалік, але Густав і Фріц обслуговували дренажі їдальні. Увесь день над працівниками знущалися та поводилися з ними, як із рабами. Густав записав у щоденнику: «Я бачив, як есесівці б'ють в'язнів, тож пильную свого хлопчика. Достатньо погляду. Я розумію ситуацію і знаю, як поводитися. Фріцль теж це розуміє».

Так закінчується його перший запис. Густав переглянув, що написав раніше. Усього дві з половиною сторінки, які провели їх так далеко, через страждання та небезпеку. Позаду вісім днів. Скільки ж іще попереду?[95]

אבא

Густав розумів: для того, щоб бути в безпеці, життєво важливо залишатися непоміченим. Однак протягом двох місяців після прибуття в Бухенвальд і він, і Фріц привернули до себе увагу найнебезпечнішим способом — Густав ненароком, хлопчик зумисно[96]. Щоранку, за півтори години до світанку,

#реальні події, Голокост, Аушвіц, Друга світова війна, концтабір, життєствердність

«Це реальна історія. Кожну дійову особу, всі події, сюжетні повороти й дивовижні збіги взято з історичних джерел. Хочеться, щоби тут не було нічого реального, щоби нічого з описаного ніколи насправді не траплялося — стільки тут болю. Але воно сталося і донині живе в пам'яті вцілілих.

Ця історія спирається на ґрунтовне історичне дослідження: усі деталі, хоч вони можуть здаватися чимось неймовірним, засвідчено документами — від життя у Відні в 1930-х роках до страшної механіки таборів».

Австрія, 1939 рік. Кігті гестапо тягнуться до кожного... Столяра-єврея на ім'я Густав Кляйнман і його сина Фріца відправляють у Бухенвальд, але всупереч жорстокості нацистів вони виживають. Смерть заходить на друге коло — Густава відправляють в Аушвіц, а Фріц відмовляється залишити батька і їде в табір смерті разом із ним. Вони переживуть шість років страху, болю і страждань, тримаючись за соломинку любові і віру в майбутнє.

Це історія про силу духу і світло, яке людина здатна зберегти в собі у найтемніші часи. Поки ти живий, нічого не втрачено і все можливо.

Джеремі Дронфілд — англійський письменник, біограф, історик. Народився в Уельсі, захистив докторську дисертацію з археології в Кембриджському університеті. Автор кількох художніх, історичних та науково-популярних книжок, перекладених багатьма мовами. Його дебютний роман The Locust Farm був номінований на премію Асоціації письменників детективного жанру імені Джона Крізі CWA New Blood Dagger.

Ми в соцмережах:
facebook.com/laboratoria.ua
instagram.com/laboratoria.ua

Електронна книжка у Librarius

лабораторія
синтезуємо ідеї

9 786178 362324

laboratoria.pro